

Fotograf Tibor Borský– v pravý čas na pravom mieste

Silvia L. Čúzyová

Silvia L. Čúzyová: Fotograf Tibor Borský– v pravý čas na pravom mieste [Photographer Tibor Borský - in the right place at the right time]. In: *Ostium*, vol. 18, 2022, no. 3.



V rámci tohtoročného bratislavského festivalu Mesiac fotografie, ktorý pravidelne a kontinuálne (a to aj v covidových rokoch 2020 - 2021) už 32 rokov organizuje v novembri profesor Václav Macek a jeho tím zo Stredoeurópskeho domu fotografie, sa popri medzinárodných hviezdach, ako je napríklad rakúsky umelec Erwin Wurm alebo český držiteľ World Press Photo Antonín Kratochvíl, koná aj výstava slovenského dokumentaristu Tibora Borského (2. - 20. 11. 2022 v Malej sále Umeleckej besedy, Dostojevského rad 2 v Bratislave). Výstava s názvom *Vtedy a tam (Real Time, Real Place)* je možno v rámci formy klasická a komorná, ale vo svojej autentickejšej silná a pravdivá. Individuálny fotografický prienik do sveta navôkol v podaní Tibora Borského tvorí pozoruhodnú čiernobielu mozaiku špeciálnych kultúrno-spoločenských udalostí alebo prchavých situácií každodenného života niekdajšieho sveta. Snímky sú určené na udržanie kolektívnej pamäti, ale aj pre príjemné oživenie individuálnych spomienok. Sú to presvedčivé záznamy „vtedy a tam“, keď bol ich autor s fotoaparátom v pravej chvíli na pravom mieste. Fotografia predsa svojím spôsobom zastavuje čas... Retrospektívny výber čiernobielych dokumentárnych fotografií predstavuje niekoľko zásadných okruhov Borského tvorby a v autorskom výbere aj jeho legendárne snímky zoradené do niekoľkých tematických blokov - *Osobnosti československej kultúry* (Juraj Jakubisko, Marián Varga, Olga Schoberová, Milan Lasica, Július Satinský, Miroslav Horníček alebo slávny francúzsky fotograf Helmut Newton), *Okupácia 1968, O slovenskej krajine* (Bratislava alebo unikátna východoslovenská „Karpátia“).

Tibor Borský (1939) je bratislavský rodák, dlhým životom požehnaný pamätník Bratislavy, Slovenska i sveta niekoľkých dekád 20. a 21. storočia; známy fotožurnalista a dokumentarista populárnej hudobnej aj kultúrnej scény. Výhodou dlhovekosti je, že človek zažije dejiny, ktoré my mladší poznáme len z knižiek, a za senzačnými fotografiami sú obyčajne aj osobne prežité príbehy. Borský študoval v rokoch 1954 - 1959 na SUPŠ v Bratislave. „Fotil som od mladosti, lebo aj môj otec fotil. Od neho som mal svoju starú Leicu z roku 1932, na ktorú som nafotil 80 percent fotiek. Na ŠUP-ke som všetky technické veci už vedel, ale bohužiaľ, nikto tam neučil výtvarnú stránku fotografovania, takže tam mi dalo najviac, že sme veľa kreslili.“ Potom v rokoch 1963 - 1967 absolvoval pražskú

FAMU na Katedre filmového a televízneho obrazu, odbor umeleckej fotografie (u prof. J. Šmoka a prof. J. Ehma). „Hlásil som sa na FAMU a už bola možnosť, že môžem ísť študovať fotografiu, boli sme prvá generácia (experimentálny ročník). Šmok bol vedúci, to bol geniálny človek. Fotografi ale museli chodiť na niektoré predmety spolu s kameramanmi, lebo nebolo toľko profesorov, a neskôr sme museli pokračovať na kamere, lebo ministerstvo neschválilo samostatné štúdium pre fotografiu.“

Už počas Borského školských rokov vznikli pozoruhodné fotografické cykly, napríklad unikátna reportáž z londýnskej módnjej uličky Carnaby Street. „To som mal nafotené za štyri dni v roku 1967. Mal som kamaráta, čo som mnou študoval na FAMU a on bol z doktorskej rodiny, takže aj v tom totálnom bolševizme vedel perfektne po anglicky. V Prahe na Karlovom moste sme stretli skupinu anglických študentiek, ktoré potrebovali ukázať smer. Kamarát ich oslovil a poradil im a jedna z nich bola taká dojatá, že niekto vie v týchto končinách anglicky, že si vypýtala jeho adresu, aby si dopisovali. Bola z toho love story, ktorá zašla tak ďaleko, že ho za nejaký čas chcela predstaviť rodičom, a kamarát vzal na výlet do Londýna aj mňa. Dostali sme povolenie na týždeň, no a kým on sa venoval svojej známosti, tak ja som chodil po Londýne. Poradili mi, že sa treba ísť pozrieť na Carnaby Street, lebo tam práve vznikala nová móda minisukní. To ešte nikde inde vtedy nebolo, ale tam naozaj všetky dievčatá v krátkych sukniach. Fotil som len úchytom a nenápadne širokouhlým objektívom, ten robí na snímke detail aj priestor, čo je podľa mňa v dokumente dôležité. Carnaby Street bola obyčajná ulica, anglické priemyselné budovy a nízke činžiaky, ale v každom vchode a v každej pivnici bol obchod, v ktorom na mieru šili minisukne. Mali aj krásne košele, ale ja som si dal urobiť len kravatu, to bolo najlacnejšie. A druhá zaujímavá vec bola, že vtedy do Londýna prichádzali originálni americkí hippies z Los Angeles, takže druhá polovica mojich fotiek je o hippies. Za tie štyri dni som tam odfoťil aj Jimmiho Hendrixa. Nakoniec z toho bola úspešná školská práca.“

„V Prahe ma učil profesor Skopec, to bol najznámejší teoretik fotografie a on sa poznal so všetkými starými fotografmi, takže párkrát sme boli na návšteve u Josefa Sudka. Teda ten tam mal strašný neporiadok, po zemi ležalo snáď milión fotografií. Keby som bol vtedy vedel, akú budú mať raz hodnotu, mohol som dnes ležať na Floride... Ale ja som bol dokumentarista, obdivoval som Bressona, a nie také umelecké fotografie, aké robil Sudek. Robil som však uňho v prvom ročníku také cvičenie, nafotil som ho, plus ten jeho ateliér a všelijaké detaily, takže mám svoje vlastné fotografie zo Sudkovho pôvodného ateliéru. Celé to malo takú pointu, keďže to bolo filmové cvičenie, že sled statických fotografií sa končil pohľadom na legendárne zarosené Sudkovo okno, kde som naaranžoval nejakú kvetinku, a očnými kvapkami som pustil po skle kvapku vody - celý film sa končil týmto jediným pohybom.“

S kolekciou fotografií o drevených východoslovenských kostoloch z rokov 1965 - 1967 nazvanou Karpatia Borský na škole absolvoval: „Odišiel som na východ Slovenska, mal som napísaný zoznam, kde čo je. Vtedy takmer nikto nevedel, že sú tam nejaké drevené kostoly. Ťažko sa to fotilo, pretože všetky tie kostoly boli napustené dechtom a boli fakticky úplne čierne. Išiel som napríklad do Príkrej, to je posledná dedina a za ňou už nie je nič, koniec sveta. Na ulici pár domov, všetko zdegenerované, ako boli dediny za komunizmu, bez elektriny. Tam hľadám kostol a keďže ho nikde nevidím, zaklopal som do prvej chyže. Otvorila otrhaná starenka, ktorej sa spýtam, že kde je tu cerkev, že sa chcem pozrieť. Kam ukázala, tam som šiel a prišiel som ku krásnemu kostolíku, kde široko-ďaleko nikoho a kostol nemal ani žiadne dvere, bolo otvorené. Vstúpim dnu a tam množstvo ikon svätých a všetci sa na mňa dívali. Malo to fantastickú atmosféru, sadol som si tam, sám rozjímal a naozaj som cítil prítomnosť Ducha. Naraz taká fantastická božská krása, akoby človek vstúpil do raja. Bol som tam ešte trikrát, ale ten zážitok som už nikdy nemal, jednak pretože som to tam už poznal, a tiež potom už mali aj dvere, aj zamknuté. Po revolúcii domáci dnu ani fotiť interiéry už bez povolenia najvyššieho šéfa gréckokatolíckej cirkvy nepúšťali, lebo sa im strácali ikony.“

Tibor Borský sa priatelil aj so svetoznáмым českým fotografom Josefom Koudelkom: „Taký exot sa narodí raz za sto rokov, on bol taký fanatik do fotografie, že jeho nič iné nezaujímalo, naozaj.“

Dokonca som bol s ním, keď mu Anna Fárová telefonovala, že môže odísť do Francúzska. Teraz už však nie sme v kontakte, len si na Nový rok pošleme pohľadnicu.“ Aj Borského priateľstvo s Jurajom Jakubiskom, ktorého fotil už na ŠUP-ke v roku 1955, neskôr na FAMU, alebo spolu s Jakubiskovou veľkou láskou, vtedy populárnou herečkou Oľgou Schoberovou, prinieslo množstvo atraktívnych portrétov a dokumentárnych fotiek. Priatelil sa aj s ideológom celej československej novej vlny, režisérom, producentom a scenáristom Pavlom Juráčkom. Ako vyplýva z autorovho rozprávania, mnoho z jeho legendárnych snímok sprevádzali šťastné náhody, ktoré boli úspešne zhodnotené fotografovou pohotovosťou a šikovnosťou. Po skončení štúdia sa tak stal „dvorným fotografom československej novej vlny“, keď v roku 1967 urobil legendárnu spoločnú fotografiu všetkých režisérov a režisérok tejto generácie a hnutia. Je to pravdepodobne „najznámejšia československá fotografia vôbec“, s určitosťou je tou najpublikovanejšou. Prebralo ju viac ako 30 svetových agentúr, je v 12 knihách a takmer v každých dejinách kinematografie (ako uvádza J. Opoldusová v Pravde z roku 2009). „Raz som išiel z internátu domov, a v momente, keď som otvoril vchodovú bránu, počul som v rozhlase vrátničku, že Borský telefón. Volal mi Juráček, že okamžite zober svoju Leicu a príď ku mne, všetci sa tu zídeme celá nová vlna. Tak som tam utekal a nafotil som to. Celé to vzniklo ako náhoda a obrovské šťastie, keby som sa o 5 minút omeškal a nepočul, že mám telefón, tak sa to nedozviem, nejdem tam a fotka nevznikne. Technická zaujímavosť je, že keď som prišiel k Juráčkovi na byt, tak tam boli všetci títo režiséri, ale bola tam aj strašná tma a hrozilo, že nič nenafotím. Ja som mal tú svoju starú Leicu s ruským objektívom, tak som si dal neskutočne dlhý čas, a potom som ich ešte nahovoril, keď odchádzali, že vonku pred vchodom urobíme ďalšie fotenie. Tam bolo našťastie lepšie svetlo. Vyšiel mi aj ten interiér, ale je to také na hrane. My sme vtedy v 60. rokoch fotili na filmy, ktoré boli veľmi nekvalitné, vzhľadom na dnešný digitál, a taktiež čiernobiela snímka bola úplná nevyhnutnosť.“ Tibor Borský spolupracoval aj na niekoľkých filmoch Juraja Jakubiska (*Kristove roky* a *Dovidenia v pekle, priatelja*), Miloša Formana (*Hoří má panenko*). Pracoval aj s ďalšími režisérmi (Elo Havetta, Pavel Juráček, Jaromil Jireš) a urobil mnoho autentických a uvoľnených dobových portrétov. V auguste roku 1968 bol jedným z bratislavských fotografov, ktorý fotil v uliciach mesta sovietsku okupačnú armádu. Táto udalosť ho, podľa vlastných slov, mimoriadne poznačila, a nielen jeho, v podstate celú generáciu. Snímky z leta 1968 je potrebné stále pripomínať, ale práve dnes, v čase ruskej okupačnej vojny na Ukrajine, môže byť tento akt agresie voči vtedajšiemu Československu oživený aktuálnym dňom aj pre súčasné generácie.

Borského fotografie sa uplatnili na obaloch populárnych platní pre hudobné vydavateľstvá Supraphon a Opus. Fotil obálku na dôležitú prvú platňu slovenského hudobného vydavateľstva Opus od Mariána Vargu (prvú cenzurovanú verziu, aj druhú, z ktorej musela zmiznúť aspoň muzikantova cigareta). Vargu fotil pri Michalskej bráne, vo vizuálne aj akusticky zaujímavom prostredí, kde sa niesol fantastický zvuk jeho Hammond. (Škoda, že fotografia nedokáže zachytiť aj zvuk!) Borský dokumentoval umeleckú tvorbu mladého Vargu - vytvoril plagáty a obaly gramoplastní pre *Collegium musicum*, *Konvergenie*, *Zelenú poštu*, *Divergenie*, aj ďalšie známe fotografie z rôznych akcií. Priebežne fotografoval aj pre viaceré dôležité obrázkové časopisy v Československu; vystavoval na kolektívnych aj autorských výstavách doma i v zahraničí. Od roku 1972 je členom Združenia slovenských profesionálnych fotografov. Vydal niekoľko publikácií svojich čiernobielych fotografií: *Tibor Borský - London 1967* (vydaná 2021); *Obrázky Bratislavy* (s úvodným textom Júliusa Satinského, vydaná 1998); *Karpatia* (nafotená 1965 - 1967, vydaná z roku 2016), a aktuálne prezradil, že chystá ďalšiu knihu. V roku 2019 sa zaslúžene stal *Osobnosťou slovenskej fotografie*.

Zdroje

Tibor Borský: *Karpatia*. Bratislava: Petrus 2016.

Citácie čerpané z rozhovoru s Tiborom Borským - júl 2022, Bratislava.

Fotografie: Tibor Borský (publikované so súhlasom autora)

Portrét T. Borského: autorka

Mgr. Silvia L. Čúzyová, PhD.
Katedra pedagogiky výtvarného umenia
Pedagogická fakulta TU v Trnave
Priemyselná 4
918 43 Trnava
e-mail: silvia.cuzyova@gmail.com













Foto: Tibor Borský, publikované so súhlasom autora